Marko Stabej

Slovenščina: kaj še ostane velikim?

1. Slovenščina kot najzahodnejši južnoslovanski jezik ima posebno zgodovino in podobo. Zaznamovana je z več dejstvi. Oblikovala se je v tesnem stiku s sosednjimi jeziki, tako na ravni stikov med mejnimi govori kot tudi na ravni kasnejše sociolingvistične distribucije jezikov v večjezičnih političnih tvorbah, v katerih je slovenska jezikovna skupnost živela. Slovenščina ni nikoli imela res velikega števila govorcev. Seveda je količina govorcev nekega jezika podatek, ki se ga z večjo ali manjšo natančnostjo da ugotoviti; sodobna slovenščina ima nekaj čez dva milijona govorcev. Toda med količino govorcev neke jezikovne skupnosti in razvojem jezika te skupnosti ne gre za stalno in predvidljivo razmerje. Količina govorcev na razvoj jezika samega po sebi neposredno ne vpliva. Je pa količina, ali bolje, pojmovanje količine pogosto odločilno pri nastajanju, oblikovanju in statusnem uveljavljanju standardnega jezika neke jezikovne skupnosti. Slovenščina pri tem ni izjema, saj je prav občutek (pre)majhnosti marsikdaj narekoval določene ideološke usmeritve, politične odločitve ter posebne postopke jezikovnega načrtovanja v slovenski jezikovni skupnosti. Še posebej se je to začelo dogajati z razvojem slovenskega nacionalnega gibanja v 19. stoletju, ko je jezik postal eminentno politično vprašanje, najmočnejši simbol, najtrdnejši povezovalec skupnosti, ki se je hotela uveljaviti kot avtonomni politični dejavnik in svoje avtonomnosti v perspektivi ni želela deliti z nikomer, zlasti pa ne s tistimi, ki so se dotlej vedli kot privilegirani gospodarji.

1.1. V tem smislu se je slovenska jezikovna skupnost začela tesneje navezovati na sosednje in bližnje slovanske skupnosti. Seveda so slovenski govorci podobnost med slovanskimi jeziki že zgodaj opazili in jo na tak ali drugačen način izrabljali. Bodisi kot svojo jezikovnokompetenčno prednost – npr. diplomat baron Žiga Herberstein na svojih diplomatskih poteh po Rusiji v prvi polovici 16. stoletja – bodisi za utemeljevanje vrednosti slovenščine kot integralnega dela številnega slovanskega občestva, ki je neprimerno večje kot nemška ali kako drugače govoreča skupnost – o tem priča že uvod v prvo slovensko slovnico Arcticae horulae succisivae Adama Bohoriča (1584), katerega večji del je posvečen prav tovrstni argumentaciji (Bohorič 1987, 10–20).

1.2. Že precej zgodaj so se pojavile napetosti v razmerju med jezikovno-kulturno in politično usmerjenostjo procesov v razvoju slovenske jezikovne skupnosti. Kakor je slovanska razsežnost slovenski jezikovni skupnosti marsikdaj prišla zelo prav, se je hkrati v slovenski zgodovini ničkolikokrat pokazalo, da so bili vsi integralistični načrti, ki so predvidevali takšno ali drugačno opuščanje slovenščine na račun drugih slovanskih jezikov, opuščeni in zavrženi (Seitz 1997). Pojavljali so se periodično, spremljamo jih lahko že vse od začetkov knjižnega jezika.[1]

[1] Kot zakrito mnenjsko kategorijo pri nekaterih posameznikih v slovenski jezikovni skupnosti – predvsem v zasebnih pogovorih, javno je tako mnenje izrazito neoportuno – lahko še danes zasledimo razmišljanje o neuporabnosti in nefunkcionalnosti ‘male’ slovenščine. Toda kot (utopični) nadomestni jezik se ne pojavlja več noben slovanski ali kak drug jezik, temveč le še angleščina.

1.2.1. Trubar si je v skladu z načeli in ideologijo reformacije želel božjo besedo posredovati čimvečjemu številu ljudi, ki so govorili samo svoj materni jezik. Zato je moral izbrati in oblikovati ustrezen jezik, s katerim je lahko premoščal precejšnje dialektalne razlike med slovenskimi govorci; razlik se je zavedal, vendar mu je bilo – tudi iz službenih izkušenj, saj je pred svojo knjižno dejavnostjo deloval praktično po vsem slovenskem etničnem področju – hkrati tudi jasno, da gre vseh razlikam navkljub vendarle za en sam jezik. Ko pa mu je l. 1553 nekdanji nasprotnik in tedanji zaveznik reformator Vergerij predlagal, naj prevede Sveto pismo in jezik oblikuje tako, da ga bodo razumeli tudi hrvaško govoreči, kar bi bila z ideološkega in gospodarskega vidika na prvi pogled sijajna rešitev, je Trubar predlog odločno zavrnil, saj se je zavedal, da takih besedil ne bi mogli ne sprejeti ne razumeti ne slovensko ne hrvaško govoreči, in je zato postavil jasno zahtevo, naj se biblija začne prevajati v oba jezika (Rotar 1988).

Če se ozremo na zgodovino slovensko-slovanskih stikov in razmerij, lahko seveda ugotovimo, da je imela slovenska jezikovna skupnost najintenzivnejše stike (na najrazličnejših ravneh) prav s sosednjo hrvaško oziroma srbskohrvaško jezikovno skupnostjo. Toda ti stiki so bili za slovensko jezikovno skupnost postali resnično pomembni pravzaprav šele v 20. stoletju. Še v drugi polovici 19. stoletja so se Slovenci pri načrtovanju nacionalnega gibanja in njegove infrastrukture, v tem okviru tudi pri načrtovanju statusa in korpusa slovenščine, marsikdaj tesneje kot s Hrvati povezovali s Čehi (ES 2, 116). Že v prvi polovici 19. stoletja so se pojavljali tudi različni bolj ali manj utopični integracijski načrti, vendar so se Slovencev le bežno dotaknili.

1.2.2. Leta 1848 so Slovenci prvič jasno artikulirali svoj nacionalni program Zedinjena Slovenija (Prunk 1986), ki je temeljil na politični in jezikovni avtonomnosti slovenske nacionalne skupnosti. Med tvorci programa je bil tudi Matija Majar Ziljski; druga zahteva programa je govorila o jeziku: „*da ima slovenski jezik v Slovenji popolnama tiste pravice, ktere ima nemški jezik v nemških deželah, da bode tedaj naši volji pripušeno, kdaj in kako hočemo slovenski jezik v šole in pisarnice (kanclije) vpeljati*“. V istem letu pa je Matija Majar izdal tudi delo *Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i uobče slavenski jezik.* Gre za neke vrste jezikovni priročnik, ki naj bi pokazal pot do standardnega jezika, skupnega vsem južnim ali kar vsem Slovanom. Na prvi pogled si Majarjevi dejanji nasprotujeta, toda razumemo ju lahko kot komplementarni politični program – slovenska avtonomija je neposredna zahteva, slovanska povezanost pa njena varovalka.

Položaj se je začel obračati na koncu 19. in začetku 20. stoletja. Dokler so Slovenci za operativni nacionalnopolitični načrt imeli Zedinjeno Slovenijo, torej enotno upravno tvorbo, ki bi združevala vse slovensko etično ozemlje v okviru avstrijske države in v kateri bi Slovenci lahko uveljavljali svoje nacionalne pravice, so bili za politične partnerje veliko primernejši Čehi (s podobno situacijo pa večjo številčnostjo in imenitnejšo zgodovino od Slovencev) kot sosednji Hrvati, ki so živeli v drugačnem političnem okviru.[2] Tesni stiki so se zrcalili tudi v korpusu slovenskega knjižnega jezika, predvsem v besedišču. Ko pa je postajalo vse bolj jasno, da se večnacionalna avstrijska monarhija kot politična tvorba na dolgi rok ne bo mogla obdržati, da Avstrije kot zunanjepolitičnega zagotovila torej ne bo več, so morali Slovenci poiskati drugačne preživetvene politične strategije. Glede na slabe izkušnje z Nemci in Italijani ter uveljavljeno misel o

[2] Slovenci so s Čehi imeli precej močne kulturne stike že v obdobju razsvetljenstva (ES 2, 118).

slovanski sorodnosti in solidarnosti se je kot edina možnost kazalo politično povezovanje z drugimi južnoslovanskimi narodi.

Po koncu 1. svetovne vojne je nastala nova državna tvorba, sprva Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, 1. decembra 1918 pa Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Večina slovenske jezikovne skupnosti je s tem za več kot 70 let – z delno izjemo obdobja 2. svetovne vojne do osamosvojitve Slovenije l. 1991 – vstopila v politično državno povezavo z južnoslovanskimi narodi. Slovenski jezikovni skupnosti je jugoslovanska država ponudila v marsičem dobre okvire za narodni gospodarski, politični in kulturni razvoj, seveda pa je nova ureditev s sabo prinašala tudi škodljive procese. Ena od najopaznejših izgub je bila posledica ozemeljskih razdelitev po 1. svetovni vojni. Velik del slovenske jezikovne skupnosti je ostal zunaj meja Jugoslavije in bil izpostavljen močnim asimilacijskim procesom, še posebej v fašistični Italiji, pa tudi v novonastali republiki Avstriji. Po drugi strani pa je kmalu postalo jasno, da bo tudi v Jugoslaviji težko dosledno uveljavljati narodno in jezikovno enakopravnost, saj so bile unitaristične in centralistične težnje vse močnejše. Te težnje, ki so imele seveda politično, gospodarsko, finančno in kulturno vsebino, so se simbolično zelo razvidno kazale v dejanski in formalnopravni statusni podobi jezikov državi, konkretno v tem, da so hotele srbščini (najpogosteje v obliki srbohrvaščine) zagotoviti ekskluzivni prestižni položaj državnega jezika.

2. Pravzaprav lahko šele v tej zgodovinski točki začnemo razpravljati o pravem sociolingvističnem razmerju med slovenščino in srbohrvaščino (oziroma hrvaščino in srbščino), saj se v skupni državi začne razvijati gosta mreža stikov in odnosov med jeziki, njihovimi jezikovnimi skupnostmi oziroma njihovimi govorci. Podoba mreže se je sicer v času precej spreminjala, toda nanjo lahko gledamo kot na neke vrste kontinuum vse do državne osamosvojitve Slovenije in razpada Jugoslavije l. 1991, kar je v razmerja med jeziki spet vneslo popolnoma nove dimenzije. Deset let po osamosvojitvi so te dimenzije precej jasne, zato se zdi, da je nastopil čas za temeljito analitično presojo preteklih medjezikovnih razmerij. Zaradi vzpostavitve novih političnih razmerij in časovne odmaknjenosti je lahko pogled tudi jasnejši, saj se analiza precej lažje depolitizira in objektivizira.

2.1. Pred podrobnejšo razpravo o nekaterih vidikih razmerja med slovenščino in srbohrvaščino je treba spregovoriti nekaj besed o metodoloških in teoretičnih okvirih razpravljanja. Medjezikovna razmerja je mogoče raziskovati na veliko različnih načinov, odvisno od cilja razpravljanja. Tu nas ne bosta zanimali ne primerjalnozgodovinska razvojna analiza ne kontrastivna slovnično-strukturna analiza, temveč se bomo lotili nekaterih sociolingvističnih razsežnosti medjezikovnih razmerij. Tudi možnih sociolingvističnih pristopov je veliko, toda posplošeno velja, da vsi izhajajo iz predpostavke o soodvisnosti jezika od razmerij v družbi. Ta predpostavka se ponavadi uresničuje v dveh raziskovalnih težiščih. Prvo je vprašanje statusa jezikov v družbi oziroma jezikovno stratificiranje družbe, drugo težišče pa je vprašanje korelacije družbenih odnosov z dogajanjem v jeziku samem, v njegovi podobi, v njegovem korpusu. Tudi ti dve težišči sta le posplošitvi in ju je treba po eni strani razčleniti, po drugi pa sestavine korelirati, saj je podoba jezikovnega dogajanja v neki skupnosti ponavadi zelo kompleksna. V našem razpravljanju bomo prvo težišče poskušali dopolniti tudi z nekaterimi psiholingvističnimi elementi, predvsem z vprašanjem jezikovne zmožnosti, vprašanja korpusnega jezikovnega stika pa puščamo popolnoma ob strani. Odrekamo se tudi vsa-

ke želje po izčrpnosti ali dokončni sintetičnosti, saj je prispevek namenjen predvsem intoniranju znanstvene debate o vprašanju razmerij med dvema konkretnima jezikoma in jezikovnima skupnostma.

2.1.1. V okviru jugoslovanskih političnih tvorb je bilo vprašanje statusa jezikov zmeraj precej zapleteno. Čeprav je bila – sicer v različnih oblikah in obsegih – enakopravnost jezikov formalnopravno načeloma zagotovljena, si je srbohrvaščina skoraj popolnoma prisvojila dejanski status državnega jezika in je bila neformalno privilegirani jezik praktično vseh vsedržavnih ustanov, dogodkov in dejavnosti (Kranjc 1998, Pogorelec 1993, Stabej 2001).

Glavni jezikovnonačrtovalni cilj Slovencev v nacionalnem gibanju je bila enojezičnost slovenskega javnega prostora. Unitaristično gibanje v prvi Jugoslaviji je sicer tudi v Sloveniji in med slovensko govorečimi našlo svoje pristaše, toda pri javnem izjasnjevanju Slovencev za unitarističnost je šlo pogosto za kombinacijo s konkretnimi ideološko-strankarskimi interesi.

Tako v prvi kot v drugi Jugoslaviji je bilo dosledno uveljavljanje enakopravnosti slovenščine politično in ideološko sporno – v prvi Jugoslaviji kaj hitro interpretirano kot protidržavno, v drugi pa kot protisocialistično dejanje (Toporišič 1991). Pojmovanje enakopravnosti so si Slovenci predstavljali drugače kot srbskohrvaško govoreči: Slovenci si nikakor niso želeli, da bi imela na slovenskem etničnem ozemlju v javnem življenju srbohrvaščina enak status kot slovenščina, kakor tudi ne obratno, da bi imela slovenščina enak status srbohrvaščini na ozemljih hrvaške, srbske in drugih narodnih skupnosti. Slovensko željo po enakopravnosti jezikov je treba razumeti v kontinuiteti z omenjeno jezikovno zahtevo programa Zedinjene Slovenije: slovenščina naj ima v Sloveniji tiste pravice, kot jih ima srbski v Srbiji, hrvaški na Hrvaškem ipd. Z eno presežno razliko; slovenščini so si Slovenci prizadevali zagotoviti tudi status enakopravnega državnega jezika, predvsem v reprezentativnen in simbolnem, pa tudi v funkcionalnem smislu. Taka prizadevanja so se sicer uveljavljala, toda izredno počasi.[3]

Prvo neposredno določitev slovenščine kot uradnega jezika najdemo šele v ustavi Socialistične republike Slovenije l. 1974 (Kranjc 1998: 15, Pogorelec 1977/78: 283). Določilo je sicer določalo obvezno rabo slovenščine pred uradnimi organi v Sloveniji,

[3] Kot ilustracijo statusne napetosti si oglejmo opis konkretnega jugoslovanskega potnega lista, izdanega l. 1963. Vse, kar je v potnem listu natisnjenega, je le v dveh jezikih (vsi napisi, rubrike in obvestila); na prvem mestu je srbohrvaščina (v latinični pisavi), na drugem pa francoščina; simbolično je prestižni status srbohrvaščine kot državnoreprezentativnega jezika proti francoščini kot diplomatskem jeziku na prvi strani poleg zaporedja nakazan tudi z velikostjo pisave. Slovenščine v samem obrazcu ni nikjer; je pa povsod tam, kjer je bilo treba v rubrike vpisati konkretne podatke (npr. zanimanje: profesor, kosa: kostanjevi) in skoraj povsod tam, kjer je bilo treba pritisniti pečat, razen pri mejnih vizumih, kjer je edini jezik srbohrvaščina (PRELAZ GORICA 26 X. 1963 IZLAZ). To lahko interpretiramo kot posebno statusno igro – slovenščina je bila v očeh njenih govorcev (in slovenskih ustanov) enakopravni državni jezik, tudi dejansko zunanje državnoreprezentativen (saj so bile tako izpolnjene listine veljavne), toda ta vloga ji ni bila dana vnaprej in ne popolnoma, ampak si jo je bilo treba izkrčiti. Potni list istega državljana, izdan l. 1980, ima drugačno podobo. Na ovitku je poleg jugoslovanskega grba napis SFRJ v latinici in cirilici. Na 1. strani je napis Socialistična federativna republika Jugoslavija v slovenščini, v srbohrvaščini s cirilskim in latiničnim napisom ter v francoščini. Vsi drugi natisnjeni napisi so v slovenščini in francoščini.

toda relativizirano je bilo z dodatnimi klavzulami, ki so posredno ščitile tiste, ki so živeli in delovali na območju Slovenije, pa niso znali slovenščine.[4]

V 70-ih letih 20. stoletja je v Sloveniji potekala sociolingvistična akcija Slovenščina v javnosti (Pogorelec 1977/1978, 1983). Akcijo je organizirala sekcija Slavističnega društva Slovenije, stanovska organizacija slovenistov, v soorganizaciji posebnega političnega telesa, ki naj bi v enostrankarski socialistični ureditvi zagotavljala pluralnost interesov, Socialistične zveze delovnega ljudstva. Akcija si je za cilj postavila urejanje slovenščine v javnosti predvsem na kvalitativnem nivoju jezikovnega načrtovanja, na področju jezikovne kulture. Izpostavljenost načrtovanja korpusa in ne statusa slovenščine v akciji lahko med drugimi interpretiramo kot ideološko previdnost. Kljub temu pa v sklepnih dokumentih najdemo precej izjav, ki neposredno zadevajo status slovenščine, npr. na področju zvezne zakonodaje[5] ali komunikacije v zveznih organih.[6] Zelo previdne so formulacije, ki zadevajo jezikovno podobo jugoslovanske ljudske armade (JLA). Ta ustanova je bila izjemno ideološko zaznamovana, hkrati pa namenjena vzpostavljanju in vzdrževanju notranje državne kohezivnosti. Deklarativno je bila armada večnacionalna in so bile v njej zagotovljene pravice vseh narodov in jezikov,[7] v praksi pa je marsikdaj promovirala jugoslovanstvo kot skupno narodnost, kar je bilo povezano predvsem s srbskimi interesi in s srbohrvaščino. JLA slonela na naborniškem sistemu, vojaške enote so bile večnacionalne, dejanski jezik vsega sporazumevanja, ne le poveljevanja in vojaškega pouka, pa je bila srbohrvaščina (Gjurin 1991). Akcija Slovenščina v javnosti je v zvezi s tem sprejela akcijski sklep, naj „se prouči jezikovna praksa v primerih, ko gre za stike med oboroženimi silami in okoljem, v katerem delujejo kot vojaške ustanove in kot pripadniki oboroženih sil ali drugih obrambnih dejavnosti (prireditve, napisi, dopisovanje); pri tem je treba spoštovati z ustavo zagotovljene pravice pripadnikov oboroženih sil znotraj in zunaj obrambnih organizacij, kakor tudi razmerja vojaških ustanov do slovenščine kot prvega jezika družbenega okolja“ (Pogorelec 1983: 210). Zelo blage besede so nakazovale zelo hude težave, ki so se v 80-letih nadaljevale in stopnjevale. Neuresničevanje statusa slovenščine kot enakopravnega državnega jezika Jugoslavije in edinega uradnega jezika na ozemlju Socialistične federativne republike Slovenije je postalo eden od temeljnih razlogov za dvom Slovencev nad smiselnostjo bivanja v Jugoslaviji (Toporišič 1991, Pogorelec 1993, 1996, Tollefson 1997, Stabej 2001) in za državno osamosvojitev.

---

[4] 4. odstavek 212 člena Ustave SRS iz l. 1974: „Neznanje slovenščine ne more nikogar ovirati pri obrambi in uresničevanju pravic in upravičenih interesov“.

[5] „Glede zvezne zakonodaje se morajo dosledno uveljavljati ustavna načela o tem, da je v vseh fazah nastajanja zakonov zagotovljena jezikovna enakopravnost in izvirnost, da torej slovenska besedila niso le prevod srbohrvaških“ (Pogorelec 1983: 204).

[6] „Slovenski delegati in funkcionarji v zveznih organih uprave ter družbenopolitičnih in družbenih organizacij naj dosledneje skrbijo za uresničevanje resolucije o enakopravnosti jezikov narodov in narodnosti SFRJ, sprejete v zvezni skupščini 1969“ (Pogorelec 1983).

[7] Ustava SFR Jugoslavije iz l. 1974 je v svojem 243. členu takole opredeljevala jezikovno podobo JLA: „V oboroženih silah SFRJ se v skladu z ustavo SFRJ zagotavlja enakopravnost jezikov narodov in narodnosti Jugoslavije in njihovih pisav. Pri poveljevanju in vojaškem pouku v jugoslovanski ljudski armadi se lahko v skladu z zveznim zakonom uporablja eden od jezikov narodov Jugoslavije, v njenih delih pa jeziki narodov in narodnosti.“

Ustava Republike Slovenije je l. 1991 prinesla tudi ustavno določilo o slovenščini kot uradnem jeziku Republike Slovenije (Kranjc 1998).[8]
V ustavi so tudi varovalna določila za jezikovne pravice, izhajajoče iz splošnih človekovih pravic, hkrati pa najdemo tudi neke vrste varovalko za jezikovne pravice pripadnikov jugoslovanskih narodov, živečih v Sloveniji, ki spominja na citirani člen iz ustave l. 1974.[9] Toda z državnostjo Slovenije se je statusna podoba slovenščine tako v notranje- kot v zunanjepolitičnem smislu tako spremenila, da v bistvu ne moremo več govoriti o njenih neposrednih statusnih razmerjih s hrvaščino in srbščino. Vprašanja medsebojnega oblikovanja in uveljavljanja statusa so se v glavnem preselila na področje specifičnih komunikacijskih praks in področij.

2.1.2. V nadaljevanju si bomo ogledali področje jezikovne zmožnosti Slovencev v srbohrvaščini in govorcev srbščine/hrvaščine v slovenščini. Področje posredno razkriva tudi statusna vprašanja in je po 1991 postalo eno osrednjih vprašanj v stiku med jezikoma.

2.1.2.1. Jezikovna zmožnost v srbohrvaščini med slovensko jezikovno skupnostjo je bila in je še vedno kompleksen pojav. Na splošno lahko ocenimo, da se je zmožnost kvalitativno in kvantitativno povečevala med bivanjem slovenske jezikovne skupnosti v jugoslovanskih večnacionalnih političnih tvorbah, manj zaradi načrtnega šolskega učenja, precej več pa zaradi usvajanja iz neposrednih komunikacijskih izkušenj. Kot smo že omenili, je imela srbohrvaščina v Jugoslaviji prestižni status v zveznih zadevah, torej v zveznih političnih telesih, upravi, diplomaciji, vojski. Slovenci (in pripadniki drugih narodov) so v tovrstnih govornih položajih nekonfliktno in učinkovito lahko komunicirali samo v srbohrvaščini in jo na ta način tudi dodatno usvajali. Hkrati pa je bila srbohrvaščina tudi prevladujoči ali edini jezik nekaterih množičnih komunikacijskih medijev, npr. trivialne literature, stripov, sprva tudi elektronskih medijev, popularne glasbe ipd. Na ta način so slovenski govorci v Sloveniji iz okolja usvajali srbohrvaščino ves čas odraščanja in odraslosti. Moška populacija je bila dodatno deležna eno- ali večletne 'jezikovne kopeli' v srbohrvaščini med služenjem vojaškega roka. Te komunikacijske izkušnje lahko v veliki meri interpretiramo kot obliko jezikovnega pritiska, posredno ali neposredno povezanega s centralističnimi ter unitarističnimi jugoslovanskimi težnjami. Povzročale so neke vrste posredno dvojezičnost slovenskega jezikovnega prostora, tako javnega kot kompetenčnega, ne da bi si slovenska jezikovna skupnost to želela ali potrebovala.

Srbohrvaščina kot učni predmet je bila del obveznega šolskega programa ves čas bivanja Slovencev v jugoslovanskih državah. Njen delež se je po drugi svetovni vojni vedno bolj zmanjševal. V 70-ih in 80-ih letih je imel predmet srbohrvaščina na voljo 70 šolskih ur v 5. razredu (Menart 2002, 92). Toliko ur za kakršno koli resnejše pridobivanje znanja tujega jezika samo po sebi ne more biti dovolj. Uvrščenost srbohrvaščine v šolski program je bila tako predvsem simbolično sporočilo (pri tem ni bilo recipročnosti, saj slovenščine v šolah drugod po Jugoslaviji ni bilo), lahko pa jo interpretiramo

---

[8] Ustava RS, 11. člen: „Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska in madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi madžarščina in italijanščina."

[9] V 62. členu: „Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon."

tudi kot neke vrste propedevtični uvod za kasnejše usvajanje srbohrvaščine iz okolja. Zmanjševanje deleža srbohrvaščine lahko po eni strani interpretiramo kot znak slovenskega boja proti njeni statusni premoči, po drugi strani pa kot posredno posledico mnenja, da se srbohrvaščino slovenski govorci itak naučijo iz okolja in da je zato ni potrebno sistematično usvajati. Ob predlaganih spremembah učnega načrta osnovnih šol na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ki so predvidele zmanjšanje ur, je zato ljubljanska univerzitetna srbokroatistika polemično ugovarjala z naslednjimi argumenti (Jurančič 1971/72) za sistematično učenje srbohrvaščine: ker je to jezik „naših sodržavljanov", ker je primeren za medsebojne stike narodov in narodnosti Jugoslavije, ne le Slovencev, Hrvatov, Srbov, Makedoncev in Črnogorcev, temveč tudi Romunov, Madžarov, Albancev, Turkov, Cincarjev in drugih; ker „mora Slovenec" kljub temu, da „med našim in njihovim jezikom res ni velikih razločkov", „če hoče natančno razumeti hrvatskosrbski tekst, ali povsem razumljivo podati svoje misli v njihovem jeziku, poznati osnove gramatične in leksične strukture srbskohrvatskega jezika. Izgovor, češ pri vojakih se lahko naš človek nauči hrvatskosrbskega jezika, je bil zastarel že v kraljevski Jugoslaviji"; ker se lahko srednje izobraženi Slovenec „z veliko manj truda /.../ dokoplje do znanstvenih in strokovnih rezultatov ter leposlovnih zakladov s pomočjo srbskohrvatskega jezika", kot pa da bi se moral učiti druge evropske jezike; ker je Jugoslavija gospodarsko povezana in je zato potrebno precizno izražanje in razumljivost.

Znanje srbohrvaščine pri slovenskem prebivalstvu po l. 1991 seveda upada. Vzroki za to so precej očitni in med seboj tesno povezani. Prvi je popolnoma jasen: z osamosvojitvijo Slovenije je srbohrvaščina v državi Sloveniji takorekoč čez noč izgubila prej zelo močan, čeprav neformalen družbeni status. S tem so tudi skoraj povsem izginile potrebe in možnosti komuniciranja v srbohrvaščini. Srbohrvaščina je bila zaradi dogodkov v letih pred osamosvojitvijo tudi simbolično osovražena, kot očitno sredstvo unitarističnega in ideološkega pritiska na Slovence ali kar provokacije (Gjurin 1991, Tollefson 1997: 31). Znanje srbohrvaščine zato v glavnem ljudem ni pomenilo nekaj pozitivnega (kar sicer velja za znanje drugih tujih jezikov, s katerim se Slovenci radi pohvalijo), temveč prej dokaz, da jim je bilo vsiljeno nekaj, česar si sami pravzaprav niso želeli. Tega sicer ne moremo posplošiti na vso populacijo, odnos do srbohrvaščine se je poslej tudi nekoliko spremenil, a o tem nekoliko kasneje.

Kot drugi vzrok zmanjševanja kompetence srbohrvaščine lahko navedemo dejstvo, da je koncept skupnega jezika, srbohrvaščine, pri katerem so bile jezikovne različice zanemarljive in komunikacijsko v glavnem nerelevantne, na pretežnem delu nekdanjega srbohrvaškega govornega področja zamenjal drugi koncept, in sicer poudarjeno razločevanje jezikov. To dejstvo je imelo s svojimi sociolingvističnimi in pragmatičnimi razsežnostmi (govoriti 'narobe' je bilo lahko nevarno) za posledico, da so se Slovenci zavedeli, kako pravzaprav ne vedo, kateri jezik govorijo. Zato si, tudi če so hoteli, niso upali več kar tako govoriti svoje srbohrvaščine, še posebej ne na Hrvaškem, kamor so Slovenci tudi po osamosvojitvi množično (razen v najhujšem vojnem času) hodili na poletni dopust, in kjer je bila, kot kaže, potreba po razločevalnosti med srbščino in hrvaščino zelo močna. (Rehder 2002: 461)

Tudi iz šolskega programa se je srbohrvaščina počasi umaknila. Poleti 1992 se je v slovenskih medijih razvnela polemika o srbohrvaščini kot šolskem predmetu,[10] pred-

[10] Od avgusta do oktobra 1992 npr. v Delovih publikacijah Sobotna priloga in Književni listi, pa tudi v elektronskih in drugih medijih.

vsem zato, ker je kazalo, da se bo kot predmet z dvema šolskima urama na teden v petem razredu osnovne šole obdržal vsaj še v šolskem letu 1992/1993. Natančnejša analiza polemike, zlasti argumentacije tako glasov za kot tistih proti, bo še potrebna. Pri tistih, ki so zavračali srbohrvaščino kot predmet v kakršnikoli obliki, je prevladovalo simbolično utemeljevanje (npr. prispevek Janeza Menarta[11]), v marsičem so bile utemeljitve seveda tudi zelo stvarne. Pri onih, ki so predmet v tej ali oni obliki zagovarjali, pa so se po eni strani res uveljavljale stvarne utemeljitve, češ da je treba poznati sosednji jezik, da bodo stiki med Slovenijo in Hrvaško tudi v nadaljnje pogosti ipd. Po drugi strani pa je utemeljevanje slonelo tudi na domnevi, da je treba hrvaški oziroma srbski jezik poznati ne le zaradi komunikacijske kompetence v teh jezikih in stika z njunimi govorci, temveč tudi za to, da bi slovenski govorci ta dva jezika jasno razločevali od svojega, slovenskega, in da na ta način jezikov ne bi mešali. Z današnjega stališča je taka utemeljitev nenavadna, skoraj smešna, kaže pa na izjemno zapletenost tedanjih sociolingvističnih razmerij in pogledov na jezik. Dvojnost argumentacije se jasno kaže v dveh odstavkih besedila, ki so ga slavistu Janezu Dularju objavili v poljudnostrokovni reviji Otrok in družina (Dular 1991):

„Ne strinjam se s trditvami, da sploh ne vemo, za kateri in za kakšen jezik gre, ali da tega jezika sploh ni več. Sporno je morda samo njegovo ime in priznavanje njegove variantnosti – prav to pa je ena izmed reči, ki bi jih učenci morali spoznati pri tem predmetu. Zaradi jugoslovanske krize in našega osamosvajanja je na Kolpi res nastajala prava meja z vsem, kar nujno spada k temu; ampak če smo že prisiljeni postavljati carinsko ograjo in podobne neprijetne zadeve, se vsaj pri kulturi ne zapirajmo po nepotrebnem. Zavedajmo se tudi, da bomo s Hrvati za zmeraj sosedje, da bomo hodili – upajmo – v Dalmacijo na počitnice, da bomo s Hrvaško imeli tesne gospodarske stike. Navsezadnje tega jezika ne govorijo samo pripadniki agresorske vojske, temveč tudi begunci, ki jih te dni sprejemamo.

Stiku s hrvaškim in srbskim jezikom se mi in naši otroci ne moremo in ne bomo mogli izogniti, posebno če mislimo na vpliv množičnih občil, stripov ipd. Če so otroci temu vplivu izpostavljeni neorganizirano, samo na cesti in pred televizorjem, je to dosti hujše, kakor če jezik sistematično spoznavajo v šoli. Brez sistematičnega pouka na ustrezni strokovni ravni (kontrastivna slovnica) se nam bo zgodilo, da bodo naši otroci govorili takoimenovano jugoslovanščino, ko Jugoslavije že zdavnaj ne bo več, pa tudi slovenščina bo čedalje bolj 'kontaminirana' s prvinami iz srbskega ali hrvaškega jezika."

Smiselnost šolskega usvajanja sosednjega jezika je torej bila po eni strani utemeljena s funkcionalnim pogledom na jezikovno znanje, po drugi strani pa z jasno puristično poanto, ki je še vedno temljila na strahu pred mešanjem srbohrvaščine in slovenščine in je torej še vedno posredno pripisovala srbohrvaščini velik vpliv v slovenski jezikovni skupnosti.

Po anketi, ki so jo avgusta 2001 izvedli v osrednjem slovenskem dnevnem časopisu, Delu[12], se je izkazalo, da Slovenci od tujih jezikov še vedno najbolj množično obvladajo srbohrvaščino. Na vprašanje *katerega od tujih jezikov obvladate aktivno*, je 38,5 % odgovorilo hrvaščino ali srbščino, 15,8 % nemščino, 21,3 % angleščino, 7,5 % italijanščino, 1 % francoščino, 0,6 % ruščino in 0,2 % španščino. Na vprašanje *katerega od*

---

[11] Prispevek *Osem ljudi odloči, kaj se mora kakih 12000 učencev učiti*, Delo, Književni listi, 15. oktobra 1992, ponatisnjen tudi v Menart 2001: 290–299.

[12] Delo Stik, telefonska raziskava, N=520.

tujih jezikov obvladate pasivno, so bili odgovori 37,1 % hrvaščino ali srbščino, 35,4 % nemščino, 27,3 % angleščino, 8,7 % italijanščino, 3,1 % francoščino, 3,1 % ruščino in 2,3 % španščino. Seveda je vprašanje, koliko samoocena govorcev zrcali resnično jezikovno zmožnost.

Ista anketa je povpraševala tudi po informaciji, koliko let so se anketiranci učili posameznega jezika. Pri tem je zanimivo, da sta od zgoraj navedenih jezikov (z dodano latinščino) povprečno najmanj let učenja bili deležni španščina (2,29 let) in hrvaščina oziroma srbščina (2,86 let). Podatek po eni strani posredno dokazuje tezo, da so govorci slovenščine srbohrvaščino usvajali bolj iz okolja kot pa skozi šolske programe; po drugi strani pa podatek zbuja rahlo začudenje, saj je večina aktivnega slovenskega prebivalstva, ki se je šolala v Sloveniji, v formalnem šolanju srbohrvaščino imela v programu le eno leto v petem ali četrtem razredu osnovne šole, okoli dve uri tedensko. Čisto mogoče je, da so anketiranci vprašanje razumeli širše in so v čas učenja srbščine oziroma hrvaščine npr. prištevali intenzivno „jezikovno kopel“ srbohrvaščine med služenjem svojega vojaškega roka v Jugoslovanski ljudski armadi.

Navedena anketa sicer pojmovanja srbščine oziroma hrvaščine kot tujega jezika ni problematizirala; toda v Sloveniji imata oba jezika (še vedno zaradi zgodovinskih okoliščin pogosto pojmovana tudi kot en jezik) vendarle status neke vrste manj tujega jezika od vseh drugih, najbrž prav zaradi tega, ker ga vsaj v temeljih obvlada velik del prebivalstva, ker se ga ni bilo treba posebej učiti, ampak se ga je dalo usvojiti brez posebnega truda.[13] Trend vrednotenja znanja hrvaščine in srbščine pa se je že začel obračati, saj z ideološko in politično razbremenitvijo razmerij postajata jezika zanimiva s funkcionalnega stališča (Slovenija kot pridružena in od l. 2004 polnopravna članica Evropske Unije si obeta pri nadaljnjih evropskih integracijskih procesih, ki zajemajo tudi druge države iz nekdanje SFRJ, pomembno posredovalno vlogo).

2.1.2.2. Priseljevanje srbohrvaško govorečih v Slovenijo je bilo zlasti v drugi Jugoslaviji načrtovano dejanje z ideološkim političnim ozadjem, ki je imelo za cilj po eni strani proletarizirati, po drugi strani pa ‘jugoslavizirati’ republiko in slovensko jezikovno skupnost. Rotar (1996) ugotavlja, da se je določen del priseljenega prebivalstva jezikovno in kulturno integriral v slovensko okolje, določen del pa je ostal skoraj getoiziran, zlasti del oficirskega zbora jugoslovanske ljudske armade in manj kvalificirani delavci. Ta drugi del srbohrvaško govorečega prebivalstva je lahko večino svojih komunikacijskih potreb opravljal v srbohrvaščini, tako v zasebnem kot v poklicnem živ-

[13] Anekdotičen dokaz zato lahko najdemo v magnetogramu seje slovenskega državnega zbora (nadaljevanje 6. seje, 24. maj 2001, http://www.dz-rs.si). Poslanec J. Z. je ob sprejemanju Zakona o zunanjih zadevah navedel njegov člen, v katerem je med pogoji za sklenitev delovnega razmerja v ministrstvu za zunanje zadeve tudi aktivno obvladovanje dveh tujih jezikov, od tega enega svetovnega. Nato je vladi kot predlagatelju postavil vprašanje, ali „tako imenovani srbohrvaški ali hrvaškosrbski jezik sodi med tuje jezike.“ Če sodi, bo po njegovem Slovenija „edina normalna država, v kateri je dovolj znanje enega tujega jezika v diplomaciji“ – kar pomeni, da J. Z. srbščine oziroma hrvaščine nima za tuji jezik. Predstavnik vlade na seji je poslancu odgovoril, da je to sicer jezikoslovno vprašanje, on pa da je pravnik, toda po njegovem je vsak jezik, ki ni slovenski, pač tuji jezik. Srbski in hrvatski jezik „sta leksično bližja in razvojno bližja slovenščini kot kakšen drug, sta pa nedvomno tuja jezika, ki ju povprečen človek brez posebnega študija ne more niti dobro razumeti in še manj dobro uporabljati. /.../ Hkrati pa je jasno, da ne gre za svetovni jezik.“

ljenju. V slovenščini so razvili omejeno receptivno jezikovno zmožnost, govorili (in pisali) pa so v srbohrvaščini.[14] To je bilo mogoče zaradi omenjene tolerance slovenske jezikovne skupnost do tovrstne dvosmerne komunikacije in nenazadnje tudi zaradi sorazmerno visoke srbohrvaške (vsaj receptivne) jezikovne zmožnosti slovenskih govorcev. Sprijaznjenost s takim jezikovnim položajem je bila sicer zaradi konfliktnosti razmerij v jugoslovanski federaciji v 80-ih letih vse manjša. Problematizirana je bila že prej, npr. v sociolingvistični akciji Slovenščina v javnosti konec 70-ih let (Pogorelec 1983), vendar so bile ugotovitve previdno in varno abstraktne, najverjetneje zaradi nevarnosti ideološke intervencije, saj so bili očitki o nacionalizmu in diskriminaciji nenehno na preži.[15]

Govorci srbohrvaščine so bili torej v Socialistični republiki Sloveniji v posebnem položaju; v slovenski jezikovni skupnosti so bili manj tuji kot govorci drugih jezikov. Po eni strani so bili zaradi tega privilegirani, saj se jim jezikovno ni bilo treba nujno prilagajati oziroma učiti slovenščine. Po drugi strani pa jim je bilo to tudi v škodo, saj jim je bil brez znanja slovenščine zaprt dostop do večine prestižnih govornih položajev v slovenski jezikovni skupnosti.

Kot primer dejanja, ki je hotelo tako stanje preseči, lahko navedemo program Slovenščina za hrvaško/srbsko govoreče, ki je bil v okviru strokovnega aktiva za tuje jezike pri Zvezi delavskih univerz Slovenije oblikovan l. 1988 (Dovžak 1992). Tovrstni verificirani programi so podlaga za javno izobraževanje odraslih. Temeljni cilj programa je bil opredeljen takole: „Osnovni smoter poučevanja slovenščine za hrvaško/srbsko govoreče, ki živijo v Sloveniji, je tem ljudem olajšati vključitev v slovensko družbo in okolje. V procesu izobraževanja udeleženci: spoznajo slovenščino kot uradni jezik

---

[14] V Pogorelec 1983 (str. 74) lahko preberemo npr oceno stanja na tedanji Jugoslovanski železnici na področju Slovenije: „Posebne težave nastajajo glede rabe slovenščine na železnici tudi zaradi dejstva, da zaposlujemo v ŽG [železniškem gospodarstvu, op. M. S.] znatno število delavcev iz sosednjih republik, ki obvladajo slovenščino le delno ali pa sploh ne in govorijo v službi kar v svojem (navadno srbohrvatskem) jeziku. Tu gre pri za delavce pri vzdrževanju prog, za spremljevalce vlakov, premikače in vlakovne odpravnike."

[15] V sklepih posvetovanja Slovenščina v javnosti lahko beremo podobne trditve: „reševanje jezikovnih vprašanj narodnosti, ki žive v Sloveniji, pa tudi pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti, /je/ odvisno tudi od ravni družbene in kulturne politike in prakse v rabi slovenskega jezika" (Pogorelec 1983, 202); „treba je opredeliti tiste javne dolžnosti v družbenopolitičnih organizacijah, državnih, upravnih in samoupravnih organih, kjer je znanje slovenskega jezika eden bistvenih pogojev za sprejem na delo, obenem pa posvetiti stalno skrb njihovemu strokovnemu jezikovnemu izobraževanju, kakor tudi jezikovnemu usposabljanju pri delu" (n.d., 204) (Ideološko rezerviranost izdaja semantična besedilna napaka: svojilni zaimek *njihovemu* v zvezi *njihovemu strokovnemu izobraževanju* kot koreferenčna zaoblika sploh nima besedilnega referenta, čeprav je smisel kontekstualno jasen – referent so zelo verjetno delavci, ki jim slovenščina ni materni jezik, ostanejo pa neimenovani.) Bolj eksplicitno sporočilo beremo v naslednjem odstavku (n.d., 209): „skrb za delavce iz drugih jugoslovanskih republik in pokrajin mora vsebovati dve bistveni sestavini: tako skrb za to, da se v zadostni meri naučijo slovenščine, zlasti če imajo pri svojem delu opraviti z občani (npr. prodajalci, natakarji, vratarji ipd.) Za te delavce mora delovna organizacija prirejati tečaje slovenskega jezika. Skrbeti je treba za to, da bodo ti delavci lahko razvijali kulturno življenje, oprto na kulturno tradicijo izvirnega narodnega in družbenega okolja; samo tako se bo mogoče izogniti nesporazumom, nacionalističnim očitkom z ene ali druge strani, zlasti pa pomanjkanju temeljnega, kar je delavcu kot samoupravljalcu potrebno: tekoči in razumljivi obveščenosti o temeljni organizaciji združenega dela, v kateri so delavci in samoupravljalci."

Republike Slovenije; spoznajo pomen znanja slovenščine; se usposobijo za ustno in pisno sporočanje; osvajajo slovenski knjižni jezik, njegove zakonitosti in izrazne zmožnosti; spoznavajo osnovne izraze svojega delovnega okolja; si ozaveščajo odnos do slovenskega jezika in do besedne umetnosti (str. 4)."
Če izobraževalne cilje pobliže analiziramo, vidimo, da je bil poleg funkcionalnega cilja programa, pridobivanja jezikovne zmožnosti v slovenščini, zelo velik del ciljev namenjen simbolnim ciljem uveljavljanja zavesti o prestižnosti slovenščine.

Po osamosvojitvi 1991 so se razmere začele temeljito spreminjati. Govorci srbščine in hrvaščine, živeči v Sloveniji, so v marsičem preuredili govorne navade in v javni komunikaciji večinoma začeli uporabljati slovenščino. Dokazano znanje slovenščine je postalo obvezno (po določenem prehodnem obdobju) za pridobitev slovenskega državljanstva z naturalizacijo. V zvezi s tem se pojavljajo nove (prehodne) težave, kako zagotoviti dostop do kvalitetnega sistematičnega usvajanja slovenščine tistim, ki legalno živijo v Sloveniji in jim slovenščina ni prvi jezik. Pri tem je skupina hrvaško in srbsko govorečih največja, toda vse številčnejše so tudi druge govorne skupnosti. Število tujcev, ki se sistematično učijo slovenščino in si sami plačujejo tečaje, je iz leta v leto večje. Težave se strokovno že rešujejo, hkrati pa se – sicer počasi – krepi tudi politična zavest, da slovenščina ni namenjena samo Slovencem, temveč vsem, ki živijo na ozemlju Slovenije (Ferbežar 2002, Zemljarič 2000, 2002).

3. Vprašanje številčnosti slovenske jezikovne skupnosti, ki smo ga omenjali v uvodu, je še danes živo. Integracijski in globalizacijski procesi povzročajo tako v splošni kot v delu strokovne javnosti strahove, da se slovenščini kot jeziku z malo govorci slabo piše. Jezikovna futurologija je zelo nehvaležna naloga, in sicer že od nekdaj, ob današnjem vrtoglavem tehnološkem razvoju in dinamičnih družbenih in političnih spremembah pa je res skoraj nemogoče napovedovati, kaj bo z jeziki in jezikovnimi skupnostmi v prihodnosti. Toda glede na trenutno jezikovno in politično situacijo v Evropi se zdi, da je količina govorcev neke jezikovne skupnosti manj odločilna za položaj in vitalnost jezika kot kvaliteta političnega in gospodarskega, pa tudi komunikacijskega[16] življenja te skupnosti. Gotovo je za polno življenje nekega jezika potreben določen količinski prag govorcev. Če hočemo ugotoviti, kje se ta prag začne, moramo znati odgovoriti na dve temeljni vprašanji: kaj je to polno življenje nekega jezika in koliko energije in denarja so pripravljeni govorci tega jezika investirati za njegovo polno življenje. Prag je od jezika do jezika različen in se je tudi v času močno spreminjal. Toda od določenega števila naprej je mogoče majhno številčnost na tak ali drugačen način kompenzirati. Določene jezikovnonačrtovalne dejavnosti so seveda precej odvisne od količine govorcev, zlasti tiste, ki so na tak ali drugačen način povezane s trgom. Slovarska, druga knjižna in kulturna produkcija v najširšem smislu se v manjših jezikovnih skupnostih nujno oblikujejo med trgom in subvencioniranostjo. Toda tudi na subvencioniranost lahko v demokracijah gledamo kot na posebno obliko reguliranega trga, saj gre za denar davkoplačevalcev, ki ga država v njihovem imenu vlaga v dejavnosti, ki naj bi bile odločilne za nadaljnje kvalitetno življenje skupnosti.

Sodobnost drugače določa kvantitativna razmerja med jeziki. Z uveljavljanjem angleščine kot globalnega jezika postaja vprašanje, ali ima neka jezikovna skupnost milijon, pet, dvajset ali šestdeset milijonov, vse manj relevantno za sama razmerja med

[16] Lahko bi zapisali tudi 'jezikovnega življenja', vendar se je tej zvezi bolje izogibati, saj obstaja realna nevarnost, da bi si jo kdo napačno razlagal v jezikovno normativnem smislu.

temi skupnostmi. Zgodba o slovenščini je zaenkrat zgodba o uspešni uveljavitvi nacionalnega jezika, ki se je zelo kmalu po nastanku svoje standardne različice vpisal na kulturni zemljevid, s slovensko državnostjo pa tudi na politični zemljevid Evrope in Sveta. Najbrž bo imela slovenščina zmeraj določene težave s širšo mednarodno prepoznavnostjo.[17] Vendar to pravzaprav ni problem slovenščine, temveč problem tistega, ki o njej nič ne ve. Če si želi ali mora izvedeti, se bo že pozanimal – slovenščina ga čaka, pripravljena in usposobljena za vse komunikacijske naloge.

Bibliografija

Bohorič 1987: Adam Bohorizh, *Arcticae horulae succisivae*. *Zimske urice proste*. Prevedel in spremno študijo napisal Jože Toporišič. Maribor: Obzorja.

Dovžak 1992: Katja Dovžak (ur.), *Slovenščina za hrvaško/srbsko govoreče*. *Program za izpopolnjevanje v slovenskem jeziku in književnosti*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Dular 1991: Janez Dular, „Srbohrvatski jezik“, v: *Otrok in družina*. November/december 1991, št. 11, 14.

ES 2: Enciklopedija Slovenije. 2. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988.

Ferbežar 2002: Ina Ferbežar, „Slovenščina za tujce, izobraževalni program za odrasle“ v: *Evropsko leto jezikov*. *Sodobna slovenska književnost. Matija Murko.* Zbornik Slavističnega društva Slovenije. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 200–202.

Gjurin 1991: Velemir Gjurin, *Slovenščina zdaj*. Ljubljana: Art agencija.

Jurančič 1971/72: Janko Jurančič, „Pisma Zavodu za šolstvo ob predlogih za nove osnovnošolske in srednješolske učne načrte II“, v *Jezik in slovstvo.* XVII (1971/72), 91–93.

Kranjc 1998: Janez Kranjc, „Slovenščina kot uradni jezik (zgodovinski vidiki)“, v: *Zbornik znanstvenih razprav*. Ljubljana: Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, 167–188.

Logar 1965: Tine Logar, „O nastanku slovenskih narečij“, v: *Jezik in slovstvo*. Letnik X, št. 1., 2–6.

Menart 2001: Janez Menart, *Slovenec v Srboslaviji. Kulturnopolitični spisi*. Ljubljana: Knjižna zadruga.

Pogorelec 1977/78: Breda Pogorelec (ur.), „Slovenščina v javnosti“, v: *Jezik in slovstvo*. XXIII (1977/78), 165–284.

– 1983: Breda Pogorelec (ur.), *Slovenščina v javnosti*. *Posvetovanje o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, Slavistično društvo Slovenije.

– 1993: Breda Pogorelec, „Jezikovna politika in jezikovno načrtovanje pri Slovencih – zgodovina in sodobni vidiki“, v: *Jezik tako in drugače*. Ur. Inka Štrukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 2–17.

– 1996: Breda Pogorelec, „Jezikovno načrtovanje in jezikovna politika pri Slovencih med 1945 in 1995“, v: Jezik in čas. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana, ZIFF, 41–60.

[17] Ponazorimo na anekdotičen način: na spletnem forumu The Linguist List (http://www. linguistlist.org) je nekdo januarja 2001 postavil naslednje vprašanje: „I have a need to learn Slovenian. I have not found a university that teaches it. Can you tell me where I can find a university that teaches Slovenian? I have found many that teach Serbian/Croatian, is that the same thing?“ Odgovor nekega profesorja se je glasil: „No, Slovenian is not the same thing as Serbocroatian, although it is a South West Slavic Language like SC and they are very much alike.“

Prunk 1986: Janko Prunk, *Slovenski narodni programi: narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945*. Ljubljana: Društvo 2000.
Rehder 2002: „Serbokroatisch“, v: *Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*. Hrsgb. Miloš Okuka. Wieser Enzyklopädie des Europäischen Ostens. Band 10. Klagenfurt/Celovec, Wien, Ljubljana: Wieser.
Rotar 1971: Janez Rotar, *Iz prispevkov*. Maribor: Obzorja.
– 1988: Janez Rotar, *Trubar in Južni Slovani.* Ljubljana: Državna založba Slovenije.
– 1996: Janez Rotar, *Slovenščina in slovenstvo. Pojavi, izkušnje in pogledi*. Maribor: Obzorja.
Seitz 1997: Elisabeth Seitz, ‚Wäre doch Truber ein Kroat gewesen!‘ Slovenische Variationen über das Thema einer gesamtsüdslavischen Schriftsprache von der Reformation bis zum Neoillyrismus“, v: *Slovenski jezik*. 1 (1997), 91–124.
Stabej 2000: Marko Stabej, „Formalnopravno urejanje statusa slovenskega jezika v Sloveniji“, v: *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*, Zvezek 1. Ur. Inka Štrukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje, 234–245.
– 2001: Marko Stabej, „Institucionalizacija jezikovne politike v državnih organih Republike Slovenije“ v: *Zbornik prvega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja v Novigradu*. Ur. Vesna Požgaj Hadži. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 33–42.
Tollefson 1997: James W. Tollefson, „Language policy in idependent Slovenia“, v: *International Journal of the Sociology of Language*. 124. *The Sociolinguistics of Slovene*. 29–50.
Toporišič 1991: Jože Toporišič, *Družbenost slovenskega jezika*, Ljubljana: DZS.
Zemljarič 2000: Jana Zemljarič Miklavčič, „Jezikovno načrtovanje slovenščine kot J2/JT v okviru EU“, v: *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*, ur. Inka Štrukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 260–268.
– 2002: Jana Zemljarič Miklavčič, „Jezikovno načrtovanje tečajev slovenščine“, v: *Evropsko leto jezikov. Sodobna slovenska književnost. Matija Murko*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 203–205.

Slovenian: Small is Beautiful

Summary

Throughout its history, the Slovenian standard language has been marked by its relationship with other Slavonic languages. The close connection between Slovenian and other Slavonic languages was seen in the 19th century as a necessary step in Slovenian language planning as a counter-balance to the overwhelming influence of German. Nevertheless, integrative Slavonic language planning never really prevailed in the Slovenian language community. The contact between Slovenian and Serbo-Croatian became more extensive and sociolinguistically relevant in the state of Yugoslavia. Although both languages formally had the same status, Serbo-Croatian gained more prestige via various strategies made possible by the Yugoslav language policy. Serbo-Croatian was dominant in some of the language domains within the Slovenian language community, e.g. the military, and portions of Slovenian territory were populated with speakers of Serbo-Croatian without any plans to make them proficient in Slovenian. Serbo-Croatian thus became the hidden second language in Slovenia. Since Slovenian independence in 1991, however, the linguistic situation changed thoroughly.